

Методичний коментар до сюжетної картини “Моя Україна”

Визначаємо маршрут подорожі

Цього місяця ми мандруємо в часі — дізнаємося про минуле України (див. презентацію “[Від минулого до сьогодення](#)”), пригадуємо нещодавні події сучасності, обговорюємо, як теперішні події можуть впливати на наше майбутнє.

Запропонуйте дітям роздивитися сюжетну картину місяця (див. с. 42-43 підручника) визначити, яка подія відбулася найдавніше (де початок нашої подорожі), визначити послідовність подій від найдавнішої до нашого сьогодення.

- Чому ви вважаєте цю подію найдавнішою?

Запропонуйте дітям придивитися до сюжетної картини ще раз і знайти шлях, який позначила машина часу — це план нашої подорожі в часі. Де початок шляху, а де кінець?

Загадкова культура Трипілля

Роздивіться з дітьми першу зупинку машини часу.

- Що ви знаєте про те, як жили люди в далекому минулому?
- Які стосунки між персонажами цього сюжету?
- Чим зайнятий кожен із членів родини?
- Чи користуємося ми сьогодні схожими речами? Якими саме?
- Якби ви опинилися в картині, про що запитали б давніх українців?
- А що розповіли б їм про наше сучасне життя? Що вони не зрозуміли б? Як ви пояснили б їм?

Ми опинилися у **Трипіллі**. Це одна з найзагадковіших цивілізацій світу, яка розвивалася у V—IV тис. до н. е. протягом 2000 років. Деякі вчені вважають саме трипільську цивілізацію колискою української нації.

Нині назву Трипілля має село в Обухівському районі Київської області. Саме тут знайдені залишки давньоруського городища — рештки міста Треполя, згаданого в літописі від 1093 р. Побудоване воно було близько 1032 р., коли Ярослав Мудрий укріплював кордони Русі. Загалом до 2014 року було виявлено понад дві тисячі пам’яток трипільської культури.

Трипільська культура є однією з основних давніх землеробських культур мідної доби. Трипільські племена займали простори Східної Європи від Дніпра до Карпат, від Полісся до Чорного моря і Балканського півострова. У часи розквіту культури тут були найбільші поселення у Європі.

Дивовижним винаходом трипільців були величезні транспортні сани, у які можна було запрягати пару волів. Цього вистачало, щоб возити врожай з поля, воду, дрова, будівельні матеріали.

Досі загадкою залишається призначення біноклеподібних посудин, які часто трапляються в рештках трипільських осель. Більшість із них не мають донець, тож їх не могли використовувати для зберігання чогось. За найпоширенішими версіями, ці “біноклі” призначалися для землеробського обряду “напування землі”, або, обтягнуті шкірою, — як ритуальні барабани.

Трипільські гончарні горна — печі для випалювання виробів із глини — майже на три тисячоліття старші за ті, що раніше вважалися найдавнішими в Європі. Вчені з'ясували, що горна були дуже складної конструкції, з димарями. Керамічні вироби, випалені в них, не були вкриті кіптявою. Такі печі — технологічний винахід трипільців, і нічого схожого під час розкопок інших давніх цивілізацій на інших континентах не знайдено.

На трипільській кераміці є зображення людей, тварин — переважно собак і змій, фантастичних істот і багато візерунків. Інколи ці елементи складають цілі картини. Збереглося також багато трипільських статуеток.

Трипільці вірили в магічну силу керамічних зображень і відображали в них свої переконання, думки та досвід. Поступово ці малюнки перетворилися на піктографічну писемність (одне зображення — піктограма — передавало ціле повідомлення). Система піктографічного письма поступово вдосконалювалася, упродовж століть з'являлися нові знаки. Трипільське письмо було універсальним для свого часу його розуміли всі члени суспільства, знайомі з його традиціями та символікою.

Піктографія (малюнкове письмо) — відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків.

Київська Русь — в гостях у великого князя київського

Наступна зупинка машини часу — **Київська Русь**. Це середньовічна українська держава зі столицею в Києві, основою якої були сучасні українські землі. Запропонуйте дітям роздивитися цей фрагмент картини.

- Що знайомого ви помітили? Яке місто зображено вдалечині?
- Хто зображений на першому плані?

У давні часи не було технічних пристроїв, які давали б змогу зафіксувати події. Тож дізнаємося ми про них здебільшого з літописів. Їх створювали літописці — люди, що володіли грамотою і послідовно описували події, які бачили на власні очі. Найвідомішими слов'янськими літописцями є Нестор і Никон Великий.

- Знайдіть на картині літописця. Як ви здогадалися, що це він?
- Як ви гадаєте, про що він пише в літописі? Чи не київський князь стоїть перед ним?
- Як ви зрозуміли, що це саме князь?
- Що в цьому фрагменті картини зацікавило вас найбільше?
- Що ви знаєте про Київську Русь?
- Що ви хотіли б дізнатися про ті часи?
- Уявіть, що ви опинилися в картині біля літописця і князя. До кого ви звернулися б із запитаннями? З якими саме?

У ті часи кожне місто було укріплене — оточене високою огорожею (муром) зі сторожовими вежами, навколо міста був рівчак із водою. Увійти до міста можна було через ворота (брами), які ретельно охоронялися. Тож ворогу було складно потрапити в місто.

Головною брамою стародавнього Києва були **Золоті ворота** — одна з найдавніших споруд Східної Європи, символ Києва, одне з архітектурних чудес столиці України. Золоті ворота будували разом із Софією Київською, а вперше згадані в літописі 1018 року.

У ті часи державою керували князі. Надзвичайно важливими для становлення нашої держави були періоди правління таких київських князів, як Володимир Святославич, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах. Але першим вирішальним поворотом в історії Київської Русі було правління княгині Ольги. За її часів країна здобула впорядковану владу й почав зростати її міжнародний престиж.

Княгиня Ольга (945—962 рр.) — княгиня київська, очолює список найвідоміших жінок давньої та сучасної України. Нині існує орден княгині Ольги — державна нагорода України для відзначення жінок за визначні заслуги в державній, громадській, науковій, освітянській, культурній, благодійницькій та інших сферах суспільної діяльності.

Володимир Святославич (979—1015 рр.) — великий князь київський, князь-реформатор: приніс у нашу країну християнство, за його часів були побудовані перші церкви. Християнізація Київської Русі подолати політичну та культурну ізольованість країни та сприяла визнанню її самостійного місця серед народів тогочасного європейського світу. В народі Володимира називали Великий, Святий, Хреститель, Красне-Сонечко тощо.

Князь Володимир реформував законодавство, доповнивши й розвинувши відповідно до вимог часу старий “Закон Руський”. Він розширив межі Києва, за його правління збудовано головний храм Русі — Десятинну церкву. Володимир перший із руських князів розпочав карбувати власну золоту монету, використовував особистий знак “тризуб”, що став у XX столітті гербом України.

Ярослав Мудрий (1019—1054 рр.) — видатний державний діяч і полководець, великий київський князь. У період його правління спостерігалось піднесення Давньоруської держави, були укріплені кордони, встановлені контакти з багатьма європейськими країнами.

Князь приділяв велику увагу внутрішньому устрою держави: розбудовував столицю, створив школу і бібліотеку при Софійському соборі.

У сучасній Україні запроваджено орден князя Ярослава Мудрого — високу державну нагороду для відзнаки громадян за видатні особисті заслуги перед українською державою в галузі державного будівництва, зміцнення міжнародного авторитету України, розвитку економіки, науки, освіти, культури, мистецтва, охорони здоров'я, за благодійну, гуманістичну та громадську діяльність.

Володимир Мономах (1113—1125 рр.) — великий князь київський, автор вміщеного в Лаврентіївському літописі “Повчання” своїм дітям — видатного давньоруського літературного твору, в якому засуджено князівські міжусобиці та є заклик до об'єднання давньоруських земель. У літописі згадано легенду про те, як Володимир Мономах одержав від свого діда по матері, візантійського імператора Костянтина IX Мономаха “Шапку Мономаха” — символ влади. Тому цього князя й називали Мономахом.

- У народі кажуть, що шапка Мономаха важка. Чи справді так? Який зміст цього вислову? Коли його варто вживати?

Запорозька Січ — вільна козацька республіка

Наступна наша зупинка біля козаків.

- Як ви думаєте, де ми зараз опинилися?

- Хто такі козаки? Який у них був транспорт? Складіть хмару слів, які допоможуть розповісти про них.
- Що ви знаєте про Запорозьку Січ? Чому козаки об'єднувалися?
- Чим незвичайне місто-фортеця? Чи схоже воно на давній Київ? Чим саме?
- Чи існує зараз Січ? Чи можна нині знайти серед нас козаків?
- Як змінилося козацтво з давніх часів? А що залишилося незмінним?
- Чи можна вважати сучасних українців нащадками козаків? Яка відповідальність у зв'язку з цим в кожного з нас?

Зазирнути в історію Запорозької Січі допоможуть презентації [“Хортиця сьогодні”](#) та [“На Січі”](#). Зосередьте увагу дітей на особливостях організації Січі, допоможіть відчути себе нащадками козаків, представниками одного з ними роду, активізуйте відтворювальну й творчу уяву дітей. Ретельно дібрані фотографії дадуть змогу показати дітям красу рідної землі, архітектурні особливості Січі, повсякденне життя козаків.

Розкажіть дітям про зародження козацтва, про устрій на Січі. Короткі оповідки про життя козаків у минулому можуть стати місточком до сьогодення: запропонуйте дітям порівняти сучасну й козацьку школу, пофантазувати про те, якою вони хотіли б бачити школу в майбутньому, визначити, які правила поведінки допомагали підтримувати дисципліну на Січі тощо.

Близько 1554 р. Дмитро Вишневецький, один із волинських князів, збудував нижче Дніпрових порогів на о. Мала Хортиця фортецю для захисту від татар. Це знаменувало заснування Запорозької Січі як козацької фортеці й бази для походів морем і суходолом. Згодом Січ стає організаційним і державним центром навколишніх земель.

Походи козаків проти турок і татар, які на той час були основною загрозою для Європи, зумовили інтерес європейських володарів до нової військової сили, організованої на Дніпрі.

Січ називають козацькою республікою. Це було товариство, громада, яка поділялася на курені. Найвищим органом влади на Січі була військова козацька рада, у якій брали участь усі козаки. Рада обирала кошового отамана, козацьку старшину, вирішувала найважливіші питання.

Запорозька Січ була обведена високими валами з частоколом і зрубамі, на які ставилися гармати. Між валами стояли курені — казарми, де мешкали козаки, канцелярія, склади, арсенали, ремісницькі майстерні, торговельні ятки тощо. У центрі була церква та майдан, де відбувалися загальні ради та інші громадські заходи. У передмісті Січі жили тисячі ремісників, торговців, спеціальне приміщення призначалося для проживання іноземних послів.

У мирний час козаки насамперед займалися промислами, скотарством, землеробством. Унікальним явищем було кобзарство. Своїми піснями та думами кобзарі підіймали народ на боротьбу, пробуджували й розвивали українську національну свідомість.

На Січі діяли школи, де діти козаків навчалися письма, читання, співів та музики. Ще одним показником розвитку культури на Січі було шанобливе ставлення до книжки.

Перша українська конституція була прийнята на зборах козацтва біля містечка Тягина на правому березі річки Дністер 5 квітня 1710 року. Реальної сили Конституція Пилипа Орлика так і не набула, оскільки складалася на чужині, а її укладачі не мали змоги

повернутися в країну. Але в історії вона залишилася як оригінальна правова пам'ятка, яка вперше в Європі обґрунтовує можливість існування парламентської демократичної республіки.

Прогресивне людство зберігає пам'ять про Пилипа Орлика, насамперед, як про автора першої в історії людства конституції демократичного суспільства.

Перша Конституція України

А машина часу мчить уперед. Куди вона нас зараз перенесла? Це вже часи, коли з'явилися перші автомобілі, люди побудували заводи, на яких стали випускати різноманітні товари. Вироби вже не створювали вручну, а виготовляли за допомогою різних механізмів, які дають змогу багато разів повторювати одні й ті самі дії майже без участі людини. Тож це дало змогу виготовляти їх швидше і якісніше.

Тарас Шевченко — класик української літератури, мислитель, художник, громадський і політичний діяч, національний герой і символ України.

Леся Українка — українська письменниця, перекладачка, культурна і громадська діячка.

Михайло Грушевський — український історик, громадський і політичний діяч. Голова Центральної Ради Української Народної Республіки (1917—1918), автор понад 2000 наукових праць. Під керівництвом Грушевського розроблено Конституцію незалежної Української Народної Республіки (утверджена 29 квітня 1918 року). Це перша Конституція незалежної України. Головні постулати цього вищого державного акту — від самостійності, незалежності, неподільності території до широкого самоврядування й децентралізації — залишаються актуальними і нині. У 2018 році на державному рівні в Україні відзначалася пам'ятна дата — 100 років від дня прийняття Конституції Української Народної Республіки.

Запропонуйте дітям пригадати, що ще вони знають про ті часи, пригадайте з ними, які вірші Лесі Українки й Тараса Шевченка вони знають, почитайте нові.

- Як поети описують своє захоплення Україною?
- Хто такі патріоти? Чи можна назвати Лесю Українку, Тараса Шевченка та Михайла Грушевського патріотами? Чому?
- Кого ще можна назвати патріотом України?
- Чому художник зобразив саме ці постаті? Чому вони тримають напис "Це твоя земля"?
- Пофантазуйте й уявіть, що Леся Українка, Тарас Шевченко і Михайло Грушевський потрапили в наше сьогодення. Чи сподобалася б їм сучасна Україна? Чому?
- Які сучасні фабрики й заводи ви знаєте? Які є у вашому краї? Що вони випускають? Чи можемо ми обійтися без їхньої продукції? Чому?
- Дослідіть, які предмети нашого повсякденного вжитку випускаються на заводах.
- Які з них можуть робити майстри вдома? Чим відрізняються роботи таких майстрів від предметів, випущених на заводах?
- Дізнайтеся, чи якісніші речі випускають на заводах? Чому люди цінують речі ручної роботи?

Наші сучасні успіхи

За останні роки Україна міцно стала на ноги — нашу країну знають в усьому світі, українці проводять багато заходів, на які приїждять гості з усього світу.

Саме завдяки українському вченому Сергію Корольову в космос полетіла перша в світі ракета з космонавтом на борту. Леонід Каденюк став першим і єдиним астронавтом незалежної України. У нашому конструкторському бюро побудували найбільші в світі вантажні літаки — Руслан, Мрія.

У 2005 та 2017 роках у нашій країні відбувалося Євробачення. Ми маємо двох переможниць цього визнаного у світі конкурсу — Руслану і Джамалу.

2012 р. відбувся чемпіонат Європи з футболу. Українських спортсменів — Володимира та Віталія Кличко, Яну Клочкову, Сергія Бубку, Оксану Баюл, Володимира Петренка, Олену Підгрушну, Дмитра Підручного знають у всьому світі.

Запропонуйте дітям дослідити, які ще досягнення України знають у світі, дізнатися про відомих українців.

Як змінювався транспорт

Запропонуйте дітям постежити, як змінювався транспорт.

- Навіщо людям потрібен транспорт?
- Чому саме колесо вважають одним із головних винаходів людства?
- Які тварини допомагали людям перевозити вантажі? Чи допомагають вони й зараз? Коли? Навіщо нам потрібна допомога тварин, адже зараз є машини?
- Який винахід дав людям змогу побудувати перші автомобілі?
- Якими вони були? Чим відрізнялися від сучасних?
- Які переваги й недоліки автомобілів? Як люди можуть зменшити недоліки? Чому це потрібно?
- Чому люди й досі змінюють транспорт? Як саме?

Уперед у майбутнє

Запропонуйте дітям пофантазувати й уявити майбутнє — як зміниться життя людей, які цікавинки з'являться, а що стане непотрібним, чому так станеться.

- Що ми отримали у спадок від тих, хто розпочинав будувати нашу державу? Чому ми ретельно зберігаємо традиції нашого народу?
- Що в майбутньому нам хотілося б змінити? Чому? А чи все потрібно змінювати? Чому?

Запропонуйте дітям намалювати майбутнє — як зміниться наша країна, інші країни, планета... Що нового дізнаються люди? До чого будуть прагнути? А що вони думатимуть про нас?

- Чи можемо ми зараз вплинути на майбутнє? Як саме?